

prof. dr hab. Katarzyna Szarzec
Instytut Ekonomii
Katedra Makroekonomii i Badań nad Rozwojem
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu
al. Niepodległości 10
61-875 Poznań

**Recenzja pracy doktorskiej mgr. Marleny Gołębiowskiej pt.
„Państwo jako właściciel-innowator. Własnościowe
uwarunkowania innowacyjności największych przedsiębiorstw
wybranych krajów Europy Środkowej w latach 2009–2021”,
przygotowanej pod kierunkiem naukowym promotora
dr hab. Tomasza Kijka, prof. UMCS i promotora pomocniczego
dr Grzegorza Kwiatkowskiego**

Niniejsza recenzja została sporządzona zgodnie z przepisami określonymi w ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r. (Dz. U. 2017 r., poz. 1789, z późn. zm.) w związku z ustawą z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U z 2018 r., poz. 1669, z późn. zm.).

1. Temat rozprawy i uzasadnienie wyboru

Rozprawa doktorska Marleny Gołębiowskiej pt. „Państwo jako właściciel-innowator. Własnościowe uwarunkowania innowacyjności największych przedsiębiorstw wybranych krajów Europy Środkowej w latach 2009–2021” podejmuje ważny dla gospodarki, polityki i społeczeństwa temat dotyczący znaczenia przedsiębiorstw państwowych w krajach Europy Środkowej. Mimo transformacji gospodarczej, której elementem – obok przebudowy instytucjonalnej, liberalizacji i stabilizacji makroekonomicznej – była prywatyzacja, ciągle pozostaje istotna grupa przedsiębiorstw, w których skarb państwa jest dominującym (mniejszościowym lub większościowym) udziałowcem. Rządzący w tych krajach ogłosili na początku trzeciej dekady od rozpoczęcia transformacji, że proces prywatyzacji został zakończony i udziały państwowe w przedsiębiorstwach nie będą już znacząco zmniejszane. Kolejni rządzący utrzymują ten kurs. Dlatego też przedsiębiorstwa państwowe pozostają interesującym przedmiotem badań ekonomistów.

Z wielu obszarów, które są badane w kontekście tych przedsiębiorstw, takich jak efektywność, znaczenie dla wzrostu gospodarczego, pogoń za rentą, Autorka wybrała innowacyjność. Zidentyfikowała lukę badawczą jako badanie empiryczne innowacyjności przedsiębiorstw państwowych w wybranych krajach Europy Środkowej (Czechy, Polska, Rumunia, Słowacja i Węgry). Rozważania zawarte w pracy dotyczą roli przedsiębiorstw państwowych, w których państwo jest analizowane jednocześnie jako właściciel przedsiębiorstw i kreator innowacji. Badania tego regionu w kontekście sformułowanego problemu, tj. państwa występującego jako właściciel przedsiębiorstw i poprzez nie jako innowator w gospodarce, nie były prowadzone w takim zakresie jak w recenzowanej pracy.

Wybór tematu i zidentyfikowanie problemu badawczego przez Doktorantkę znajduje uzasadnienie. Przeprowadzone badania wpisują się w debatę nt. roli przedsiębiorstw (w tym państwowych) w kreowaniu i wdrażaniu innowacji. Praca jest poprawnie osadzona w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie: ekonomia i finanse. Autorka właściwie prowadzi analizę ekonomiczną, formułując wnioski, które są ważne dla ekonomii i polityki gospodarczej.

2. Cel rozprawy, tezy, procedura badawcza

Przedmiotem badań jest innowacyjność 100 największych niefinansowych przedsiębiorstw (ze względu na wielkość przychodów operacyjnych) w 5 krajach Europy Środkowej (Czechy, Polska, Rumunia, Słowacja i Węgry) ze względu na ich strukturę własności (prywatne vs. państwowe) w okresie 2009-2021. Dla pracy ważne są definicje podstawowych terminów i ich operacjonalizacja tj.: przedsiębiorstwo państwowe i innowacyjność. Autorka definiuje przedsiębiorstwo państwowe jako „przedsiębiorstwo, nad którym państwo sprawuje kontrolę, bez wyznaczenia konkretnej wartości progu udziałów własnościowych” (s. 120). Innowacyjność mierzona jest poprzez liczbę zgłoszeń patentowych i cytowalność zgłoszeń patentowych. Autorka konsekwentnie stosuje przyjętą terminologię; ta dyscyplina jest godna podkreślenia.

W rozprawie sformułowano jako główny cel: „określenie związku między własnością państwową największych przedsiębiorstw a ich innowacyjnością w krajach Europy Środkowej” (s. 9). Autorka sformułowala cele szczegółowe, o charakterze teoretycznym, empirycznym i aplikacyjnym.

Do celów szczegółowych teoretycznych należą (s. 9 maszynopisu):

- ✓ „Przedstawienie przedsiębiorstw państwowych jako szczególnych podmiotów gospodarczych, z uwzględnieniem ewolucji poglądów na temat ich roli w gospodarce” – realizacja celu w rozdziale 1.
- ✓ „Przedstawienie istoty innowacyjności przedsiębiorstw, jej uwarunkowań oraz metod pomiaru” – realizacja w rozdziale 2.
- ✓ „Przedstawienie aktualnego stanu wiedzy z zakresu innowacyjności przedsiębiorstw państwowych” – realizacja w rozdziale 3.

Cele empiryczne są następujące (s. 9 maszynopisu):

- ✓ „Określenie struktury własnościowej największych przedsiębiorstw w krajach Europy Środkowej, ze szczególnym uwzględnieniem udziału własności państwowej” – cel rozdziału 5.1.1.-5.1.2.
- ✓ „Określenie innowacyjności największych przedsiębiorstw w krajach Europy Środkowej, z wykorzystaniem aktywności patentowej jako miernika innowacyjności” – cel rozdziału 5.1.5.
- ✓ „Porównanie innowacyjności największych przedsiębiorstw państwowych na tle przedsiębiorstw prywatnych w krajach Europy Środkowej” – cel rozdziału 5.2.1.
- ✓ „Porównanie innowacyjności przedsiębiorstw państwowych w krajach Europy Środkowej w zależności od zakresu udziałów państwa, klasyfikacji sektorowej oraz wielkości przychodów” - cel rozdziału 5.2.2.

Autorka sformułowała 1 cel aplikacyjny, którym jest „Sformułowanie rekomendacji dla decydentów politycznych i gospodarczych, mających na celu optymalizację zarówno polityki innowacyjności, jak i polityki właścicielskiej”.

Wszystkie powyższe cele zostały właściwie sformułowane i zrealizowane w rozprawie.

Tytuł rozprawy jest adekwatny do przyjętych celów o charakterze teoretycznym, empirycznym i aplikacyjnym.

Praca ma charakter empiryczny. Autorka sformułowała hipotezy na podstawie krytycznego przeglądu badań nad innowacyjnością przedsiębiorstw prywatnych i państwowych w krajach wysokorozwiniętych i postsocjalistycznych. Hipotezy były testowane za pomocą metod ekonometrycznych.

Hipotezy dotyczące różnic w zakresie innowacyjności między przedsiębiorstwami prywatnymi a państwowymi są następujące:

- ✓ „Hipoteza 1. Przedsiębiorstwa państwowe wykazują istotnie wyższą liczbę zgłoszeń patentowych niż przedsiębiorstwa prywatne.
- ✓ Hipoteza 2: Przedsiębiorstwa państwowe wykazują istotnie niższą cytowalność zgłoszeń patentowych niż przedsiębiorstwa prywatne”.

Hipotezy dotyczące różnic w zakresie innowacyjności przedsiębiorstw państwowych ze względu na ich cechy (większościowy lub mniejszościowy udział państwa, sektor działalności, wielkość mierzona przychodami operacyjnymi) są następujące:

- ✓ „Hipoteza 3. Przedsiębiorstwa państwowe z mniejszościowym udziałem własności państwowej wykazują istotnie wyższą liczbę zgłoszeń patentowych niż przedsiębiorstwa państwowe z większościowym udziałem własności państwowej.
- ✓ Hipoteza 4. Przedsiębiorstwa państwowe prowadzące działalność w sektorach przemysłu zaawansowanych technologii i usług wiodących

wykazują istotnie wyższą liczbę zgłoszeń patentowych niż przedsiębiorstwa państwowe prowadzące działalność w pozostałych sektorach.

- ✓ Hipoteza 5. Przedsiębiorstwa państwowe prowadzące działalność w sektorze przemysłowym wykazują istotnie wyższą liczbę zgłoszeń patentowych niż przedsiębiorstwa państwowe prowadzące działalność w pozostałych sektorach.
- ✓ Hipoteza 6. Przedsiębiorstwa państwowe z wyższymi przychodami operacyjnymi wykazują istotnie wyższą liczbę zgłoszeń patentowych niż przedsiębiorstwa państwowe z niższymi przychodami”.

Hipotezy są prawidłowo sformułowane. W celu falsyfikacji hipotez Autorka zaprojektowała procedurę badawczą, szczegółowo opisaną w rozdziale 4. Do analizy wykorzystano model regresji liniowej, model logitowy i model regresji ujemnej dwumianowej dla danych panelowych. Warto zauważyć, że żadna z hipotez nie dotyczy zależności przyczynowo-skutkowej. Trochę szkoda. W krytycznym przeglądzie literatury w rozdziale 3, Autorka przytacza wiele badań, w których były stawiane i testowane takie hipotezy (np. hipotezy stawiane przez Lazzarini i in. (2021) w artykule pt. „Leviathan as an inventor”). Może warto było też takie hipotezy postawić? Patrząc na materiał empiryczny, dostęp do bazy danych z wynikami finansowymi przedsiębiorstw byłoby to chyba możliwe.

Procedura badania została właściwie zaprojektowana, zrealizowana i opisana. Doktorantka wykazała w swojej rozprawie, że potrafi wybrać metody badawcze i je zastosować do analiz. Wyniki badań zostały przedstawione i zinterpretowane prawidłowo. Ponadto Doktorantka jest świadoma ograniczeń metodycznych, zinterpretowanych wyników oraz wskazuje na kolejne ścieżki badań w zakresie badania innowacyjności przedsiębiorstw państwowych.

3. Struktura i treść pracy

Rozprawa doktorska mgr. Marleny Gołębiowskiej pt. „Państwo jako właściciel-innowator. Własnościowe uwarunkowania innowacyjności największych przedsiębiorstw wybranych krajów Europy Środkowej w latach 2009–2021” składa się ze Wstępu, 5 rozdziałów, Zakończenia, Bibliografii oraz Aneksu. Układ pracy jest logiczny i spójny z postawionymi celem głównym, celami szczegółowymi, hipotezami. Pod względem struktury i prezentacji rozwiązania problemu badawczego praca odpowiada standardom opracowania naukowego.

We Wstępie Autorka przedstawiła problem badawczy i jego uzasadnienie oraz cele i procedurę badawczą.

W pierwszym rozdziale pt. „Własność państwowa przedsiębiorstw – perspektywa teoretyczna i znaczenie we współczesnej gospodarce” przedstawione rozważania dotyczą ram koncepcyjnych badań nad przedsiębiorstwami państwowymi, w tym definicji przedsiębiorstwa państwowego i jego operacjonalizacji. Omawiane jest również postrzeganie przedsiębiorstw państwowych w teoriach ekonomii (podział

na rozważania przed teorią własności i po jej sformułowaniu). Autorka traktuje teorię praw własności jako pewną cezurę rozważań na ten temat. Dziwi jednak, że dość ogólnie ją prezentuje w kontekście własności państwowej, przywołując współczesne jej omówienia. Szkoda, że Autorka sama nie zrekonstruowała tych ustaleń na podstawie prac klasyków, czyli (przywołanych w pracy) Alchiana, Demsetza, czy Coase'a. Interesujące są rozważania dotyczące zmian znaczenia przedsiębiorstw państwowych w gospodarce światowej po II wojnie światowej, w tym w krajach postsocjalistycznych Europy Środkowo-Wschodniej.

W rozdziale drugim pt. „Innowacyjność przedsiębiorstw – istota, pomiar i uwarunkowania” Autorka omawia – na podstawie krytycznego przeglądu literatury – kwestię innowacyjności przedsiębiorstw w kontekście definicji, pomiaru i uwarunkowań. Szczególnie interesujące są rozważania dotyczące wewnętrznych i zewnętrznych uwarunkowań innowacyjności przedsiębiorstw (część 2.2.), w tym schematy „Kompleksowe ramy analizy potencjału innowacyjnego” czy „Atrybuty kształtujące innowacyjność przedsiębiorstw w kontekście zarządzania zasobami”. Po przeczytaniu tego fragmentu wydawać by się mogło, że Autorka wykorzysta bardziej te schematy do dalszej analizy. Może skorzysta z tego w przyszłych badaniach, np. przeprowadzi studia przypadku, czy analizę przyczynowo-skutkową innowacyjności przedsiębiorstw państwowych ze względu na różne cechy, takie jak: wiek, wielkość, struktura kapitałowa, wewnętrzne źródła finansowania, pochodzenie. Dane z Orbis miałyby tu zastosowanie.

Rozdział trzeci pt. „Innowacyjność przedsiębiorstw państwowych – ujęcie teoretyczne i empiryczne” zawiera rozważania dotyczące innowacyjności przedsiębiorstw państwowych w ujęciu teoretycznym (paradygmatu wtórnej innowacyjności i paradygmatu potencjału innowacyjnego) oraz przegląd badań empirycznych w tym zakresie. W części 3.1.2. Autorka przedstawia i omawia taksonomię potencjału i ograniczeń innowacyjności przedsiębiorstw państwowych oraz rekonstruuje ewolucję paradygmatu innowacyjności przedsiębiorstw państwowych. Te rozważania są szczególnie interesujące i nowatorskie. Zostały one – częściowo – wykorzystane w dalszej analizie przedsiębiorstw państwowych, do oceny ich potencjału innowacyjnego. Wydaje mi się, że jest w tym zakresie duży potencjał do dalszych badań, w oparciu o studia przypadku (to już kolejny wątek do zgłębienia, może w artykułach naukowych). Autorka omawia ustalenia dotyczące relacji prywatyzacja przedsiębiorstw państwowych i ich innowacyjność po prywatyzacji. Warto jednak było bardziej podkreślić to, że w badaniach przeprowadzonych po 2000r. już wskazywano, że były prywatyzowane dobre, obiecujące przedsiębiorstwa, które miały największe szanse na przetrwanie, dobre wyniki finansowe i potencjał innowacyjności. Taka próba obciążała wiarygodność wyników badań i ich interpretacji z lat 1990. Należy też mieć na uwadze, że w przypadku nabycia tych przedsiębiorstw przez zagranicznych inwestorów (dotyczyło to dużych przedsiębiorstw), którzy mieli o wiele wyższy potencjał innowacyjny, prowadzili już prace B+R w swojej spółce-matce albo innych filiach zagranicznych, to inwestorzy ci wygaszali działalność działów B+R w nowym już

przejętym sprywatyzowanym zakładzie (w Polsce wiele takich przykładów: TPSA, Polfa).

Rozdział czwarty pt. „Ramy metodyczne badań empirycznych” zawiera opis procedury badawczej, przedstawione są problem, cele główny i szczegółowe. Jako problem badawczy sformułowano pytanie „Czy istnieje związek między własnością państwową a innowacyjnością największych przedsiębiorstw w krajach Europy Środkowej?” Na tak postawione pytanie, odpowiedź brzmi: tak lub nie. Właściwie można na to odpowiedzieć od razu, że tak: związek taki istnieje. Może byłoby zręcznie i ciekawiej, gdyby to pytanie było sformułowane z użyciem takich słów jak np.: dlaczego, jaki. Proces badawczy został prawidłowo przedstawiony: wprowadzono definicje, zakres przedmiotowy analizowanych przedsiębiorstw (struktura własnościowa, kraje, okres, sektory), mierniki innowacyjności, źródła danych (bazy ORBIS i PATTSTAT), opisano wykorzystane metody do testowania sformułowanych hipotez.

W piątym rozdziale „Własnościowe uwarunkowania innowacyjności – badanie empiryczne” są przedstawione wyniki badań empirycznych. Autorka najpierw dokonała charakterystyki badanych przedsiębiorstw ze względu na strukturę własności. Analiza i interpretacja jest prawidłowa. Ale pewien niedosyt budzi opis statystyczny przedsiębiorstw państwowych i prywatnych. Dobrze byłoby bardziej wykorzystać statystyki opisowe (mediana, minimum, maksimum) do opisu tej grupy ze względu na wielkość (przychody operacyjne, aktywa ogółem), skalę własności państwa dla poszczególnych kohort z danego roku z danego kraju (to są ciekawe informacje do pokazania i skomentowania). Podobnie warto byłoby przedstawić bardziej szczegółowy opis wskaźników innowacyjności dla poszczególnych kohort z lat i krajów (są tylko przeciętne w latach, dla poszczególnych krajów i lat). Procedura falsyfikacji hipotez została poprawnie przeprowadzona i opisana. Otrzymane wyniki zostały odpowiednio zinterpretowane i skomentowane, z przywołaniami innych opracowań w tym zakresie. Rzetelna analiza.

W Zakończeniu Autorka dokonała syntezy wyników, sformułowała rekomendacje dla polityki własnościowej i innowacyjnej prowadzonej przez państwo oraz wskazała dalsze kierunki badań.

4. Redakcja tekstu

Pracę jest napisana w stylu naukowym i spełnia wymagania stawiane rozprawom naukowym z dyscypliny ekonomia i finanse. Doktorantka odpowiednio stosuje odwołania w tekście do wykorzystanych pozycji literaturowych. Tekst pracy został właściwie zredagowany. Należy podkreślić umiejętność prezentowania i konfrontowania różnych stanowisk przez Doktorantkę.

Wśród uwag redakcyjnych wskazałabym następujące:

- ✓ unikać zdań wielokrotnie złożonych;

- ✓ na s. 33 jest takie zdanie (dość długie): „Należy podkreślić, że teoretyczne podstawy obu wskazanych problemów (problem gapowicza i problem agencji - KS) wywodzą się z badań własności prywatnej, szczególnie w kontekście spółek akcyjnych o rozproszonej strukturze akcjonariatu (stąd wcześniejsze zastrzeżenie o tym, że stopień wyłączności i transferowalności może się różnić), jednak mają one także zastosowanie w przypadku przedsiębiorstw państwowych, ponieważ podmioty te – tak jak przedsiębiorstwa prywatne o rozproszonej strukturze własnościowej – często borykają się z problemami wynikającymi z rozdzielenia własności i kontroli”. Nie bardzo rozumiem, co Autorka ma na myśli. Czy jest stawiany znak równości między każdym przedsiębiorstwem państwowym a przedsiębiorstwem prywatnym o rozproszonej strukturze własnościowej, dlaczego? Przedsiębiorstwo państwowe może mieć jednego właściciela albo większościowego właściciela państwowego i czy wtedy też są te same problemy jak w przypadku takich przedsiębiorstw prywatnych? Nie jest jasne, co jest tu rozważane poprzez analogię;
- ✓ na s. 33 Autorka pisze o „teorii zawodności rynku”. Czy słowo „teoria” jest adekwatne? Jest to raczej lista sytuacji/ argumentów na rzecz interwencji państwa w gospodarkę, kiedy to rozwiązania oparte o rynek nie są efektywne;
- ✓ s. 45 – „Wykres 1. Udział sektora prywatnego w PKB w latach 1990–2003 w państwach Europy Środkowej (w %)” – ten wskaźniki są szacowane przez EBRD, zazwyczaj pokazuje się te wartości na wykresie jako schodki (to są skokowe zmiany o 5/10 punktów, nie są to tak płynne przejścia jak na tym wykresie);
- ✓ s. 53 „Wykres 2. Częstotliwość występowania terminu „*innovation*” (innowacja) w literaturze anglojęzycznej w latach 1800–2020 na podstawie danych z bazy Google Ngram (w %)” – nie jest jasne czego % to jest? To jest % w literaturze anglojęzycznej, jak to jest mierzone?
- ✓ w rozdziale 4. w schemacie na s. 111 – umknęło z zapisu hipotez słowo „istotna” przy słowach wyższa/ niższa;
- ✓ w pkt. 2.5.3. Autorka rozważa przykłady struktury własnościowej PKN ORLEN i MVN; chyba lepiej byłoby to umieścić w przypisie dolnym, a nie w tekście głównym.
- ✓ s. 138 – „Wykres 6. Udział przedsiębiorstw państwowych w liczbie i przychodach największych przedsiębiorstw poszczególnych badanych państwach Europy Środkowej w latach 2009–2021 (w %)” – można dodać, że to w top 100; czy nie lepiej było podać ich liczby, wszystko się sumuje do 100;
- ✓ s. 148, wykres 18 – nie rozumiem skali rzędnych, dlaczego są zdublowane cyfry 2-2, 3-3, 4-4; czy nie miały być to zapisy połówkowe?
- ✓ na s. 203 aneks, tytuł tabeli: „Tabela VI. Udział przedsiębiorstw państwowych z udziałem większościowym i mniejszościowym państwa w liczbie największych przedsiębiorstw badanych państw Europy Środkowej w latach 2009–2021 (w %)” – czy to nie jest raczej w liczbie największych

przedsiębiorstw państwowych? Czy nie jest to charakterystyka próby przedsiębiorstw państwowych?

- ✓ na s. 204 aneks, tabela „Tabela VII. Udział przedsiębiorstw państwowych z udziałem większościowym i mniejszościowym państwa w przychodach największych przedsiębiorstw badanych państw Europy Środkowej w latach 2009–2021 (w %)” – uwaga jak wyżej.

5. Uwagi polemiczne i pytania

Procedura badawcza została właściwie opisana i przeprowadzona, wyniki odpowiednio zinterpretowane. Pozwalam sobie sformułować pewne uwagi o charakterze polemicznym, wskazujące potencjał do dalszych badań.

a/ Proces identyfikacji przedsiębiorstw państwowych z udziałem mniejszościowym państwa

Przeprowadzony proces identyfikacji przedsiębiorstw państwowych z udziałem mniejszościowym państwa (poniżej 50,00%) jest dla mnie niejasny, tzn. jakie kryteria zostały przyjęte (rozdział 4.). Autorka definiuje przedsiębiorstwo państwowe jako „przedsiębiorstwem państwowym jest przedsiębiorstwo, nad którym państwo sprawuje kontrolę, bez wyznaczenia konkretnej wartości progu udziałów własnościowych” (s. 120). Dalej pisze: „gdy udział ten był mniejszy niż 50%, szczegółowo analizowano strukturę własnościową przedsiębiorstwa z uwzględnieniem udziałów pośrednich oraz rozproszenia pozostałych akcjonariuszy. Uwzględniano przy tym złożone, wielopoziomowe struktury własnościowe z udziałem różnych podmiotów państwowych. W niejednoznacznych przypadkach przeprowadzono pogłębione, zindywidualizowane badania, obejmujące analizę sprawozdań rocznych, oficjalnych stron internetowych, oficjalnych komunikatów oraz protokołów walnych zgromadzeń akcjonariuszy i posiedzeń rad nadzorczych. Analizowano kluczowe decyzje korporacyjne, takie jak mianowanie członków organów spółki, podział zysków czy określenie strategii rozwoju. Te pogłębione analizy pozwalały uzyskać obraz rzeczywistej kontroli nad przedsiębiorstwem, wykraczający poza formalne udziały własnościowe” (s. 120). W tym fragmencie są wspomniane: poziom własności bezpośrednio przez państwo i pośrednio (via inne przedsiębiorstwa państwowe), źródła informacji, zakres informacji (jak podział zysków czy określenie strategii rozwoju przekładało się na stwierdzenie, że to przedsiębiorstwo państwowe?). Jeśli państwo ma udziały poniżej 50,00%, to stosuje się wówczas inne kryteria, by określić, kto kontroluje spółkę. Państwo może sprawować kontrolę faktyczną, mimo że nie wynika to z ogólnych uprawnień właścicielskich. Tego rodzaju kontrolę korporacyjną określa się mianem pozawłaścicielskiej za Bałtowski i Kozarzewski¹. Narzędzia o charakterze pozawłaścicielskim obejmują: złotą akcję, odpowiednie zapisy w prawie i w statutach spółek, preferujące właściciela państwowego, rozproszenie akcjonariatu.

¹ Bałtowski, M., Kozarzewski, P. (2016). Formal and real ownership structure of the Polish economy: State-owned versus state-controlled enterprises. *Post-Communist Economies*, 28(3), 405–419. <https://doi.org/10.1080/14631377.2016.1196885>

Rozumiem, że Autorka stosowała narzędzia o charakterze pozawłaścicielskim, ale jakie, jak dokonała tego rozróżnienia? Może warto byłoby bardziej to sprecyzować i skorzystać np. z klasyfikacji wprowadzonej przez ESA na określenie przedsiębiorstwa, w którym państwo posiada mniejszościowy udział, ale ma specjalne prawa, czyli korzysta z narzędzi o charakterze pozawłaścicielskim². W ESA wskazanych jest wiele kryteriów, które mają znaczenie przy określaniu, czy przedsiębiorstwo jest kontrolowane przez państwo. Są to: (a) własność państwowa większości udziałów z prawem głosu; (b) kontrola przez państwo rady nadzorczej lub zarządu; (c) kontrola przez państwo powoływania lub odwoływania kluczowego personelu; (d) kontrola przez państwo ważnych organów w przedsiębiorstwie; (e) posiadanie przez państwo złotej akcji; (f) specjalne regulacje; (g) państwo jako dominujący klient; (h) pożyczanie od państwa. Precyzyjne wyjaśnienie kryteriów zastosowanych do identyfikacji ułatwiłoby zrozumienie procesu identyfikacji analizowanych przedsiębiorstw państwowych. Ta grupa powinna być opisana, jaki jest min/maks/mediana udziału państwa. Ponadto można było w Aneksie dodać listę tych przedsiębiorstw państwowych ze wskazaniem na udział właściciela państwowego. To umożliwiłoby sprawdzenie poprawności klasyfikacji oraz replikowalność badania.

b/ Testy odporności wyników

W przypadku przeprowadzonego w pracy badania empirycznego pojawiają się pytania o odporność wyników (procedura robustness check). Autorka zastosowała 3 różne metody i sprawdziła odporność na metodę (model logitowy z efektami losowymi, model logitowy z uśrednionymi efektami panelowymi, model regresji ujemnej dwumianowej z uśrednionymi efektami panelowymi). Jeśli chciałaby fragmenty pracy opublikować w porządnym czasopiśmie to dobrze by było przeprowadzić kolejne testy odporności (co Autorka sygnalizuje częściowo w Zakończeniu). Pojawia się pytanie o odporność otrzymanych wyników na zmiany próby, okresu, wskaźników.

Moje sugestie w tym zakresie są następujące:

1. grupa krajów – warto byłoby porównać grupę krajów wysokorozwiniętych stosując zaproponowaną metodę badawczą; poza tym rozszerzenie o grupę wszystkich krajów postsocjalistycznych EŚW nie powinno nastroczać problemów, skoro Autorka zna bazę Orbis i umie się nią posługiwać (o ile tylko będzie dostęp); Autorka podkreśla, że ze względu na unikalne doświadczenie transformacji gospodarczej kraje te stanowią szczególnie interesujące pole badawcze dla eksploracji związku własności państwowej przedsiębiorstw i ich innowacyjności. Ma tu racje, ale jednak od transformacji minęło – przyjmując zakres w pracy – 20 lat. Interesujące

² European Commission (2013). *European system of accounts — ESA 2010*. Publications Office of the European Union.

byłoby porównanie, czym one się różnią i czy dalej się różnią od przedsiębiorstw państwowych w krajach bez tego doświadczenia.

2. liczebność próby przedsiębiorstw – wzięto tylko pod uwagę top 100, ale dobrze byłoby wziąć całą grupę dużych i bardzo dużych przedsiębiorstw (dane dla takiej grupy są w miarę pełne); w top 100 przedsiębiorstw państwowych jest niewiele, bo w tym okresie: Czechy – 7-10, Polska – 17-22, Rumunia – 10-17, Słowacja – 9-13, Węgry – 8-12 (s. 202 aneks); zwiększenie próby i sprawdzenie odporności próby byłoby ważne dla wiarygodności otrzymanych wyników.
3. innowacyjność – zastosowano 2 wskaźniki z bazy PATSTAT – czy nie można było z bazy Orbis wziąć dane finansowe dla analizowanych przedsiębiorstw z rachunku wyników czy bilansu, które charakteryzowałyby też tę innowacyjność (w rozdziałach 2-3 Autorka omawia uwarunkowania innowacyjności przedsiębiorstw). W porównaniu do krajów wysokorozwiniętych kraje postsocjalistyczne pod względem liczby patentów są na dalekich pozycjach. Wynika to m.in. z tego, że w krajach tych są ulokowane ZIB, jest transfer technologii, a rzadko tworzenie nowych technologii na miejscu (scentralizowane centra B+R).
4. kryterium wielkości przedsiębiorstwa – klasyfikacja nie tylko ze względu na przychody operacyjne, ale i aktywa ogółem (są dane dostępne w ORBIS); to pokazuje też wielkość przedsiębiorstwa i jego charakter.

c/ Wyjaśnienie mechanizmu „państwo jako właściciel-innowator”

Można było też bardziej wyjaśnić mechanizm państwa jako innowatora poprzez przedsiębiorstwa państwowe, czyli jakie znaczenie dla gospodarki ma państwo występujące w tej roli i jaki jest tego mechanizm; „rozpakować” ten „black box”. Tu można było zastosować ustalenia dot. uwarunkowań zewnętrznych i wewnętrznych do analizy przedsiębiorstw państwowych, aby wskazać czy, a jeśli tak – to jak różni się mechanizm wpływu tych uwarunkowań w zależności od rodzaju przedsiębiorstwa (prywatne vs. państwowe); w jakiej roli występuje tytułowy państwo-właściciel-innowator. To czego mi brakuje w pracy o takim tytule, to wyjaśnienie mechanizmu transmisji na linii: właściciel państwowy – przedsiębiorstwo państwowe – innowacyjność przedsiębiorstwa, a następnie państwo – przedsiębiorstwa państwowe – innowacyjność gospodarki. Ciekawe byłoby również zbadanie innowacyjności przedsiębiorstw ze względu na różne cechy, określenie, co sprzyja tej innowacyjności (wiek przedsiębiorstwa, dziedzictwo socjalistyczne czy new-born po 1990).

Lektura pracy pt. „Państwo jako właściciel-innowator. Własnościowe uwarunkowania innowacyjności największych przedsiębiorstw wybranych krajów Europy Środkowej w latach 2009–2021” wywołała u mnie liczne **pytania**. W szczególności są to pytania, które mogłyby być przedmiotem dyskusji w czasie publicznej obrony.

1. Czy wśród analizowanych przedsiębiorstw państwowych w Europie Środkowej są takie przedsiębiorstwa albo są potencjalne takie, które można zaliczyć do „nowej generacji przedsiębiorstw państwowych opartych na wiedzy” (*new generation of knowledge-based public enterprises*, termin wprowadzony przez Castelnovo i Florio), czyli łączących cechy przedsiębiorstw państwowych i instytucji zarządzających infrastrukturami badawczymi. Jakie to są?
2. Jaki jest mechanizm wpływu państwa na działania innowacyjne podejmowane przez przedsiębiorstwa państwowe (na poziomie mikroekonomicznym)?
3. Jakie są różnice między celami/ decyzjami/ działaniami państwa jako właściciela-innowatora a właściciela prywatnego jako innowatora?

6. Konkluzja

Biorąc pod uwagę przedstawione oceny, stwierdzam, że przedłożona do recenzji rozprawa doktorska mgr. Marleny Gołębiowskiej pt. „Państwo jako właściciel-innowator. Własnościowe uwarunkowania innowacyjności największych przedsiębiorstw wybranych krajów Europy Środkowej w latach 2009–2021”, przygotowana pod kierunkiem naukowym promotora dr hab. Tomasza Kijka, prof. UMCS i promotora pomocniczego dr Grzegorza Kwiatkowskiego spełnia wymagania prawne stawiane rozprawom doktorskim zgodnie z przepisami ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r. i w związku z ustawą z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. Stanowi ona oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Doktorantka wykazała w pracy wysoki poziom wiedzy w dyscyplinie ekonomii i finansów i potwierdziła tym samym umiejętność samodzielnego prowadzenia oryginalnej pracy naukowej. Sformułowane w recenzji uwagi krytyczne i polemiczne mają na celu pobudzenie do dyskusji naukowej i wskazanie Doktorantce kierunków rozwoju warsztatu badawczego.

Rozprawa doktorska mgr. Marleny Gołębiowskiej pt. „Państwo jako właściciel-innowator. Własnościowe uwarunkowania innowacyjności największych przedsiębiorstw wybranych krajów Europy Środkowej w latach 2009–2021”, przygotowana pod kierunkiem naukowym promotora dr hab. Tomasza Kijka, prof. UMCS i promotora pomocniczego dr Grzegorza Kwiatkowskiego spełnia wymagania prawne stawiane rozprawom doktorskim i dlatego wnioskuję o dopuszczenie mgr. Marleny Gołębiowskiej do publicznej obrony przedłożonej rozprawy doktorskiej oraz popieram wnioski o nadanie Jej stopnia doktora w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie ekonomia i finanse.